

# In het oog, in het hart ?

## De Antwerpse districtsraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur

Peter THIJSEN

*Docent/praktijklector aan de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen  
en deeltijds docent aan de Universitaire Instelling Antwerpen*

Danny VAN ASSCHE

*Mandaatassistent aan de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de  
Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen*

### I. Inleiding

Voor België brachten de verkiezingen van 8 oktober 2000 een belangrijke institutionele primeur met zich mee. Naast de provincie- en gemeenteraad werden in Antwerpen voor het eerst ook negen districtsraden rechtstreeks verkozen<sup>1</sup>. Toen Antwerpen in 1983 fuseerde met zeven randgemeenten<sup>2</sup>, werd het veruit de grootste stad van het land. Onmiddellijk rees de vraag of er in een stad met 450.000 inwoners geen kloof tussen burger en bestuur zou ontstaan. Lode Hancké, toenmalig fractieleider van de SP, stelde reeds bij de openingszitting van de nieuwe gemeenteraad in 1983: «We geloven immers dat het aantal gemeenteraadsleden dat nu voorhanden is voor Groot-Antwerpen te gering is om de nauwe bindingen met de bevolking in stand te houden»<sup>3</sup>. Meer dan vijftien jaar zou er vervolgens gedebatteerd worden over de wijze waarop de relatie met de burger hersteld moest worden. Hoewel begin jaren negentig even met een defusie-idee geflirt werd<sup>4</sup>, koos het stadsbestuur uiteindelijk voor een binnengemeentelijke decentralisatie met een rechtsreeks verkozen districtsraad voor elk van de negen districten: Antwerpen, Berchem, Berendrecht-Zandvliet-Lillo («Bezali»), Borgerhout, Deurne, Ekeren, Hoboken, Merksem en Wilrijk (zie figuur 1). Deze binnengemeentelijke decentralisatie werd pas mogelijk nadat een aantal vrij ingrijpende juridische stappen werden gezet, zoals een grondwetswijziging (art. 41), een aanpassing van de gemeentewet (art. 330-351), de goedkeuring van een bijzonder decreet en een decreet en de aanvaarding van verscheidene Antwerpse gemeenteraadsbesluiten.

<sup>1</sup> De Antwerpse districtsraden bestonden weliswaar reeds vanaf 1983. Maar de districtsraadsleden werden totnogtoe aangeduid door de partijen vertegenwoordigd in de gemeenteraad en dit in verhouding tot hun aantal zetels. Bovendien beschikten de vroegere districtsraden enkel over adviesbevoegdheid.

<sup>2</sup> Het ging om de gemeenten Berchem, Borgerhout, Deurne, Ekeren, Hoboken, Merksem en Wilrijk. Berendrecht, Zandvliet en Lillo, die nu het district Berendrecht-Zandvliet-Lillo (voortaan «Bezali») vormen, werden reeds in 1958 bij de stad gevoegd.

<sup>3</sup> Gemeentebblad Antwerpen, 1983, eerste halfjaar, 2, raadszitting van 12 januari 1983

<sup>4</sup> ACKAERT, J., *De Gemeenteraadsverkiezingen*, Leuven, Davidsfonds, 1994, pp. 128-132

Figuur 1 : Kaart van de Antwerpse districten



Bron : [www.antwerpen.be](http://www.antwerpen.be)

De nieuwe raden traden op 1 januari 2001 in functie. Ze beschikken over een pakket aan autonome bevoegdheden, inzake lokale beleidsmateries zoals jeugd-, senioren-, sport- en infrastructuurbeleid. Deze beleidsruimte is ogenschijnlijk vrij uitgebreid maar heeft in de praktijk betrekking op een vrij miniem aandeel van de stedelijke middelen. Minder dan 2 % van de stedelijke begroting wordt autonoom beheerd door de districten. Zelfs wetende dat districten geen personeelskosten hoeven te dragen, is dit een erg kleine beleidsruimte. De belangrijkste reden hiervoor is dat het Antwerpse stadsbestuur voornamelijk een minimalistische invulling geeft aan het predikaat 'lokaal'. Het beleid van de Antwerpse districtsraden is dus (voorlopig) beperkt tot een gelimiteerd aantal facetten van het eigen districtsterritorium. In het najaar van 2002 zette het college en de gemeenteraad van Antwerpen het licht op groen voor een verdere uitbreiding van bevoegdheden en middelen, voornamelijk vanaf 1 januari 2004.

Het belangrijkste motief voor de Antwerpse binnengemeentelijke decentralisatie is dat men hierdoor de relatie van de Antwerpenaar met de stedelijke overheden hoopt te verbeteren<sup>5</sup>. Hiermee volgt de stad een strategie die aansluit bij het communitaristische gedachtegoed waarbij de decentralisatie wordt aangewend om gemeenschapsvorming te ondersteunen<sup>6</sup>. En hoewel dit zelden of nooit in officiële stukken wordt vermeld, staat de urgentie van dit streven niet los van de opvallende electorale successen die het Vlaams Blok boekte in deze stad. Een oordeelkundige overheveling van bevoegdheden naar een lager bestuurlijk niveau, in casu het districts niveau, zou immers zowel tot een effectiever als tot een legitiemer beleid

<sup>5</sup> Zie hiervoor ondermeer Stuk 1-185-1 1995-1996 van de Senaat.

<sup>6</sup> WOLMAN, H., *Local Government Institutions and Democratic Governance*, pp. 135-159 in D. JUDGE, G. STOKER & H. WOLMAN (eds.), *Theories of Urban Politics*, London, Sage, 1995

*De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

leiden<sup>7</sup>. Hoewel hierover geen eenstemmigheid bestaat, wordt dikwijls aangevoerd dat een beleid des te effectiever is naarmate het dichter bij de burger wordt gevoerd<sup>8</sup>. Een grote of te grote overheid zou immers minder gevoelig worden voor de problemen van haar burgers<sup>9</sup>. Over het feit dat verdere decentralisatie leidt tot grotere legitimiteit bestaat evenwel grotere consensus. Survey-onderzoek wijst namelijk voortdurend uit dat een burger een groter vertrouwen en betrokkenheid vertoont ten aanzien van besturen die geografisch het dichtst bij hem/haar staan<sup>10</sup>.

*Tabel 1 : Bevolkingsomvang en -dichtheid van de Antwerpse districten*

	Bevolkingsomvang (1 jan 2001)	Bevolkingsdichtheid (inw./km <sup>2</sup> )
Antwerpen	155.317	4.674
Berchem	39.326	6.769
Bezali	9.645	683
Borgerhout	39.298	9.999
Deurne	67.407	5.161
Ekeren	22.073	2.381
Hoboken	33.296	3.141
Merksem	40.486	4.890
Wilrijk	38.138	2.790
Totaal	444.986	3.975

De binnengemeentelijke decentralisatie in Antwerpen heeft nochtans niet geleid tot homogene, relatief kleine lokale entiteiten. De bevolking van het grootste en het kleinste district (*Tabel 1*), Antwerpen en Bezali, bedroeg op 31 december 2000

<sup>7</sup> MILL, J.S., *Considerations on Representative Government*, vol. XIX, Toronto, University of Toronto Press, 1977, pp. 534-545; PICKVANCE, C. & PRETECEILLE, E., Introduction : the significance of local power in theory and practice, pp. 1-17 in C. PICKVANCE & E. PRETECEILLE (eds.), *State Restructuring and Local Power*, London, New York, Pinter, 1991; DE VRIES, M.S., The Rise and Fall of Decentralization : A Comparative analysis of arguments and practices in European countries, *European Journal of Political Research*, vol. 38, 2000, 193-224

<sup>8</sup> OECD, *Governance in Transition : Public Management Reforms in OECD Countries*, Paris, 1995, pp. 25-28

<sup>9</sup> KEATING, M., Size, Efficiency and Democracy : Consolidation, Fragmentation and Public Choice, pp. 117-134 in D. JUDGE, G. STOKER & H. WOLMAN (eds.), *Theories of Urban Politics*, London, Sage, 1995; MARCAL, L. & SVORNY, S., Support for Municipal Detachment : Evidence from a Recent Survey of LA Voters, *Urban Affairs Review*, vol. 36, 2000, 93-103.

<sup>10</sup> VRIND, *Vlaamse Regionale Indicatoren 2000*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, p. 29

respectievelijk 155.317 en 9.645 inwoners<sup>11</sup>. Met uitzondering van Gent overstijgt het district Antwerpen qua bevolkingsaantal alle Vlaamse steden en gemeenten. Het district Bezali is qua bevolkingsomvang veeleer vergelijkbaar met kleine gemeenten zoals bijvoorbeeld de Antwerpse randgemeente Borsbeek. Gelijkaardige verschillen zien we trouwens ook wanneer we ons richten op de bevolkingsdichtheid.

Gezien de doelstelling van het stadsbestuur om het bestuur dichter bij de burger te brengen, lijkt het vreemd dat gekozen werd voor zo een onevenwichtige indeling. Het lijkt onwaarschijnlijk dat een district van 155.317 inwoners een substantieel beter contact met zijn burgers zal kunnen onderhouden dan een stad van 444.986 inwoners<sup>12</sup>. Het is dan ook duidelijk dat het stadsbestuur niet zozeer heeft gekozen voor een herindeling van het grondgebied van de stad in nieuwe, klein en even grote entiteiten, maar wel voor een herstel van de gemeentelijke entiteiten van voor de fusie<sup>13</sup>. Hiervoor zou zij een drietal redenen kunnen hebben gehad. Ten eerste is er een praktische reden. Het bijzonder decreet van 13 april 1999 stelde dat een herindeling van het grondgebied in gebiedsomschrijvingen die afwijken van het grondgebied van de pre-fusie-gemeenten, slechts kan gebeuren via een motiverende nota én een verplicht advies van elk van de betrokken districten. Gezien het Antwerpse stadsbestuur onder tijdsdruk stond om de decentralisatie vóór de vereiste zes maanden voor de verkiezingen van 2000 rond te krijgen, zou een herindeling tot een hinderlijke vertraging hebben geleid. Een tweede reden is het feit dat sinds 1983 reeds adviserende, niet rechtstreeks verkozen districtsraden actief waren binnen de vermelde gebiedsomschrijvingen. Een derde mogelijke reden is dat men op deze wijze aanspraak hoopte te maken op de gemeenschapsgevoelens (cf. 'sense of place') die verbonden waren met de pre-fusie gemeenten. Alleszins is het zo dat het debat over een mogelijke opsplitsing van de twee grootste districten, Antwerpen en Deurne, op regelmatige tijdstippen terug boven water komt. In wezen werd dus met het districtsniveau in Antwerpen een soort microkosmos in het leven geroepen, die enigszins gelijkt op de verscheidenheid van het Vlaamse gemeentelijke landschap.

<sup>11</sup> Deze gegevens zijn afkomstig van Statistisch Jaarboek 1998 en stadsdiensten van de Stad Antwerpen.

<sup>12</sup> Ter verdediging zou kunnen aangevoerd worden dat het aantal inwoners per raadslid tussen de stad en het district Antwerpen gehalveerd is van 8090 tot 4707. Bovendien is de oppervlakte waarover de raadsleden bevoegd zijn, gehalveerd (en rekening houdende met het havengebied, zelfs herleid tot een kwart). Dit zou hun kennis over het gebied en mogelijk hun responsiviteit ten goede moeten komen.

<sup>13</sup> Het district Bezali is een samenvoeging van de vroegere gemeenten Berendrecht, Zandvliet en Lillo. Het grondgebied van het district Ekeren is kleiner dan dat van de pre-fusie gemeente, aangezien de wijk «Hoogboom» naar de gemeente Kapellen werd overgeheveld.

## II. Probleemstelling en onderzoekshypothesen

In deze bijdrage gaan we ten eerste op zoek naar de gelijkenissen en verschillen tussen het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen en bij de districtsraadsverkiezingen. Meer in het bijzonder willen we aan de hand van deze vergelijking nagaan of er tekenen zijn die wijzen op een andere en eventueel sterkere betrokkenheid van de Antwerpse burger bij de districtsraadsverkiezingen dan bij gemeenteraadsverkiezingen. Ten tweede zullen we ook kijken naar de verschillen tussen de verkiezingsuitslagen in de onderscheiden districten. Gezien de verscheidenheid van de negen Antwerpse districten is het immers niet denkbeeldig dat er inzake betrokkenheid frappante verschillen bestaan.

Het lijkt op het eerste zicht vreemd om te veronderstellen dat de burger meer betrokken zal zijn bij de districtsraads- dan bij stedelijke verkiezingen. In de politieke wetenschap worden lokale- en zeker sub-lokale- verkiezingen vaak omschreven als 'second-order elections'. Omdat er minder op het spel staat, en dit gaat zoals gezegd ook duidelijk op voor de districtsraden, fungeren dergelijke verkiezingen als een tussentijdse evaluatie van de performantie van de politieke actoren in de first-order arena. Districtsraadsverkiezingen zouden in dat opzicht sterk beïnvloed worden door de gemeenteraadsverkiezingen<sup>14</sup>.

Deze interpretatie gaat echter voorbij aan het feit dat er tussen 'first-order' en 'second-order' verkiezingen vaak zeer opvallende discrepanties bestaan. Een en ander wijst er dus op dat een heel aantal kiezers een verschillende stem uitbrengt bij de onderscheiden verkiezingen en dus wel degelijk 'split ticket voters' zijn. Van der Eyck en zijn collega's<sup>15</sup> verklaren dit doordat de kiezers zich in 'second-order elections' dikwijls niet verplicht voelen om te stemmen voor de partij die echt hun voorkeur wegdraagt. Heath *et al.*<sup>16</sup> bevestigen dit en stellen dat kiezers lokaal in eerste instantie met hun hart, en dus minder instrumenteel stemmen.

Deze logica lijkt ons zeer zeker op te gaan voor de districtsraadsverkiezingen, waar de afstand tussen de kiezer en de kandidaten veel kleiner is. De kans is dus groter dat de kiezer een of meerdere kandidaten persoonlijk kent. 85 % van de kandidaten woont minstens 6 jaar in zijn/haar district en 65,7 % kandideerde uitsluitend op

<sup>14</sup> HEATH, A., MCLEAN, I. & TAYLOR, B. *How Much is at Stake? Electoral Behaviour in Second-Order Elections*, CREST, University of Oxford, 1997, p. 1

<sup>15</sup> VAN DER EYCK, C. & FRANKLIN, M. *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1996

<sup>16</sup> HEATH, A., MCLEAN, I., TAYLOR, B. & CURTICE, J., *Between First and Second Order: A Comparison of Voting Behaviour in European and Local Elections in Britain*, *European Journal of Political Research*, vol. 35, 1999, pp. 389-414

districtsniveau<sup>17</sup>. Het is niet denkbeeldig dat een kiezer zal stemmen voor een persoonlijk gekende kandidaat, ook al staat die niet noodzakelijk op een lijst van de partij van zijn/haar voorkeur. In de mate dat de electorale steun voor sub-lokale politieke kandidaten vaker steunt op persoonlijk contact, zou dit ook tot een grotere legitimiteit kunnen leiden voor de districtsmandatarissen in het bijzonder en de stedelijke politiek in het algemeen. De sociale psychologie leert ons immers dat nabijheid een 'voorwaarden-scheppende factor' is voor de ontwikkeling van sympathiegevoelens of een vertrouwensrelatie<sup>18</sup>.

We zijn ons er nochtans terdege van bewust dat de relatie tussen burger en politiek is ingebed in een meer globale politieke cultuur die waarschijnlijk niet direct veranderbaar is door een eenmalige institutionele ingreep. De direct verkozen districtsraden en hun districtscolleges<sup>19</sup> moeten hun waarde immers nog bewijzen. Bij voorbaat wijzen we er dan ook op dat in deze studie geenszins wordt beoogd om de functionaliteit van het districtsniveau te evalueren. Naar analogie met het wiskundige begrip afgeleide, gaan we hier op zoek naar de momentane verandingsgraad in het electorale gedrag van de Antwerpenaars ten gevolge van de confrontatie met de nieuwe<sup>20</sup> sub-lokale politici<sup>21</sup>.

In de vorige sectie wezen we er reeds op dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen de onderscheiden districten qua bevolkingsomvang en -dichtheid. Met name voor de mastodontdistrict Antwerpen kunnen we bezwaarlijk spreken over een significant grotere nabijheid van de sub-lokale politici. Daarom is het ook belangrijk om het stemgedrag in de onderscheiden districten met elkaar te vergelijken. In het verlengde van de vorige gedachtegang hebben we grote reserves bij het nut van de installatie van een rechtstreeks verkozen Antwerpse districtsraad om de kloof tussen burger en stedelijke politiek te dichten. Van al diegenen die niet in staat zijn om de Mount Everest te beklimmen zullen immers slechts weinigen geen moeite hebben met de Mont Blanc...

Op welke facetten van het electoraal gedrag van de Antwerpenaars bij de recente districtsraadsverkiezingen zullen we ons toespitsen? We vertrekken hiervoor van een vijftal concrete hypothesen. Twee van deze hypothesen hebben betrekking op de participatie aan de verkiezingen of met andere woorden de input van het

<sup>17</sup> Deze gegevens zijn afkomstig uit een enquête die de onderzoeksgroep Politieke Wetenschappen van UFSIA organiseerde bij alle kandidaten op de Antwerpse districtsraadslijsten (responsgraad= 47,4 %).

<sup>18</sup> REMMERSWAAL, J., *Groepdynamika II. Kommunikatie*, Baarn, Nelissen, 1982, p. 72

<sup>19</sup> Het uitvoerend orgaan van een district is een districtscollege, voorgezeten door de districtsvoorzitter. De leden van de districtscolleges worden gekozen door en uit de districtsraad. Tot oktober 2002 werd de terminologie «bureau» en «voorzitter» gebruikt.

<sup>20</sup> 81 % van de kandidaten op de districtsraadslijsten kwam voor het eerst op bij verkiezingen.

<sup>21</sup> Het zou uiteraard nuttig zijn om ook de kennis van en de attitudes ten aanzien van het districtsniveau in onze analyse te betrekken, maar dergelijke surveygegevens zijn echter (vooralsnog) niet beschikbaar.

verkiezingsproces. De overige drie hypothesen hebben te maken met de verkiezingsresultaten of met de output van het verkiezingsproces.

#### *A. Inputfase van de verkiezingen*

1. In het werk *Het grote ongenoegen. Over de kloof tussen burgers en politiek* constateren van Gunsteren en Andeweg dat het meest genoemde symptoom van politieke vervreemding een afname van de politieke participatie is, meer bepaald een daling van de opkomst bij verkiezingen<sup>22</sup>. *Als de burger zich meer betrokken voelt bij het districtsniveau dan bij het stedelijk niveau zou dit dus ceteris paribus kunnen resulteren in een grotere opkomst bij de districtsraadsverkiezingen.* Omdat bij de verkiezingen van 2000 tegelijkertijd provincieraden, gemeenteraden en districtsraden werden verkozen, zullen we deze hypothese in eerste instantie toetsen door de opkomst bij de verkiezingen van 2000 te vergelijken met die bij de verkiezingen van 1994. Bijkomend zullen we ook bekijken of er significante verschillen bestaan tussen de electorale opkomst in de negen districten.
2. Vermits België nog één van de weinige landen is waar opkomstplicht bestaat, is de electorale opkomst een ietwat onzuivere indicator. In die zin is de proportie blanco-stemmen ogenschijnlijk een beter criterium. Een blanco-stem kan immers worden opgevat als het legaal alternatief voor het illegale electorale absentisme. Trouwens, ook als het uitbrengen van een blanco-stem losstaat van de opkomstplicht, wijst het op een diepgaande politieke disaffectie en een gealiënerde relatie met de stedelijke politiek. *Als het zo is dat de relatie van de burger met het districtniveau meestal beter is, verwachten we hier dus minder blanco-stemmen.*

#### *B. Outputfase van de verkiezingen*

3. Een van de redenen waarom de relatie van de Antwerpenaars met hun stadsbestuur enigszins vertroebeld is, lijkt verband te houden met het feit dat particuliere lokale bekommernissen op grootstedelijk niveau onvoldoende aan bod (kunnen) komen. Lokale strijdpunten, zoals de properheid van lokale straten en pleinen, krijgen van de modale Antwerpenaar nochtans meer dan gewone aandacht<sup>23</sup>. De grootstedelijke politiek vertoont dan ook veel meer gelijkenissen met de nationale politiek dan met de gemeentepolitiek in kleinere gemeenten. Grootstedelijke debatten zijn duidelijk minder casus-gestuurd en behelzen dikwijls meer algemene principiële beslissingen. In die zin kan het

<sup>22</sup> VAN GUNSTEREN, H. & ANDEWEG, R., *Het grote ongenoegen. Over de kloof tussen burgers en politiek*, Haarlem, Aramith Uitgevers, 1994, p. 30

<sup>23</sup> ABTS, K. & SWYNGEDOUW, M., 'Antwerpenaren en hun stad' Onderzoek in opdracht van ATV-vzw, Brussel, IPSOM, 2000, p. 20

districtsniveau een belangrijke leemte invullen. Op districtsniveau kan men eventueel wel aandacht besteden aan de lokale thematieken die de geesten van de Antwerpenaars het meest lijken te beroeren. Het districtsniveau heeft dus een andere finaliteit dan het stedelijk niveau.

Hoe dan ook blijft het een open vraag of de Antwerpenaar dit inhoudelijke verschil (nu reeds) heeft opgemerkt en zo ja, hoe hij de verschillen evalueert. Een ruwe electorale graadmeter voor deze onderzoeksvraag is de mate waarin de districtsuitslagen verschillen van de gemeenteraadsuitslag. Dit instrument lijkt evenwel problematisch. De gemeenteraadsresultaten zijn immers niet beschikbaar op districtsniveau. Een discrepantie tussen districtsraads- en gemeenteraadsuitslag betekent dus niet noodzakelijk dat de districtbewoners anders gestemd hebben voor de district- dan voor de gemeenteraad. Het is immers perfect mogelijk dat zij er andere politieke voorkeuren op nahouden dan het gros van de andere Antwerpenaars. Maar ook dit laatste is belangwekkend in deze context. Wanneer de districtsraadsuitslag duidelijk verschilt van de gemeenteraadsuitslag biedt dit immers sowieso ondersteuning voor het nut van een binnengemeentelijke decentralisatie. De districtsraad is dan immers een *adequatere* afspiegeling van de voorkeuren van de districtbewoners dan de gemeenteraad. In de mate dat representativiteit meestal direct wordt verbonden met legitimiteit zouden de districtsraadsverkiezingen dus ook op deze manier kunnen leiden tot een inperking van de kloof tussen burger en stedelijke politiek.

*Indien de verkiezingsuitslag (inzake partijverhoudingen) voor een bepaald district sterk verschilt van de gemeenteraadsuitslag, werkt dit de legitimiteit van het districtsniveau in de hand.*

Het omgekeerde gaat evenwel niet noodzakelijk op. Ook als de verkiezingsuitslagen voor district- en gemeenteraad nagenoeg identiek zijn, kunnen de burgers toch belangrijke inhoudelijke verschillen hebben opgemerkt. Maar aangezien deze verschillen niet resulteren in een andere krachtsverhouding tussen de politieke partijen geeft dit nauwelijks extra legitimiteit aan het nieuwe autonome districtsniveau. Een afwijkende uitslag geeft wel extra legitimiteit.

4. Hoger wezen we er reeds op dat we spijtig genoeg niet beschikken over surveygegevens met betrekking tot de kennis van het districtsniveau. Gelukkig bieden de verkiezingsresultaten ook op dit vlak enige informatie. Indien men een of meerdere naamstemmen uitbrengt, wijst dit immers meestal op het feit dat men die kandidaten direct of indirect kent. Een lijststem wijst daarentegen meestal op een meer onpersoonlijke en diffusere identificatie met een partijproject<sup>24</sup>.

<sup>24</sup> WAUTERS, B., *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Afdeling Politologie, Leuven, 2000, p. 10



## *De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

*Als de interpersoonlijke kloof kleiner is in de districten verwachten we dus minder lijststemmen bij de districtsraadsverkiezingen dan bij de gemeenteraads-verkiezingen.*

*Omgekeerd verwachten dat het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per stembiljet bij de districtsraadsverkiezingen groter zal zijn dan bij de gemeenteraadsverkiezingen.*

5. Het is echter niet zo dat een voorkeurstem altijd getuigt van een grotere persoonlijke verbondenheid. Zo komen er ook op de kieslijsten heel wat kandidaten voor die al op hetzelfde of andere bestuursniveaus hun pluimen hebben verdiend ('incumbents') en/of een grote bekendheid genieten in andere maatschappelijke sectoren. Kiezers die één voorkeurstem uitbrengen op deze – al dan niet politieke – 'bekendheden', doen dit vaak eerder omwille van een identificatie met een gemediatiseerde persoonlijkheid, dan omwille van een persoonlijke band met de betrokken kandidaat en zijn/haar persoonlijk districtsgebonden project.

In die zin is het dus best mogelijk dat de vorige hypothese doorkruist wordt door het effect van deze 'coryfee-factor'. Op de lijsten van de gemeenteraadsverkiezingen komen immers veel meer 'bekendheden' voor dan op de districtsraadlijsten. Het is echter zeer moeilijk om het effect van de *bekende* politici te scheiden van de min of meer persoonlijk *gekende* politici. In de mate dat op de gemeenteraadlijsten van bepaalde kleinere partijen minder bekendheden voorkomen, vormen zij hierop een interessante uitzondering. Ons amendement bij de vorige hypothesen (punt 4) luidt dan ook dat ze mogelijkwijze enkel opgaan voor partijen die weinig bekendheden op hun gemeenteraadlijst hebben.

Omdat we ons in deze bijdrage zullen toespitsen op de zes partijen die vertegenwoordigd zijn in de huidige gemeenteraad en in elk district een kieslijst hebben ingediend<sup>25</sup>, voldoet enkel VU-ID aan het voorgaande criterium. Dit is de enige partij met nagenoeg geen bekendheden op de gemeenteraadlijst. Daarom zullen we ons ook richten op het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet zonder daarin de voorkeurstemmen van de lijsttrekker te betrekken.

### III. De input van het verkiezingsproces

#### A. *Electoraal absentisme*

Indien het enthousiasme voor de decentralisatie wordt afgemeten aan de opkomst bij de verkiezingen, dan valt er voorlopig weinig verschil te merken. In 1994

<sup>25</sup> Dit zijn Agalev, SP, CVP, VU-ID, VLD en Vlaams Blok. Strikt genomen diende VU-ID in het district Bezali geen lijst in. Maar omdat deze partij duidelijk steun verleende aan de lijst 'Polder' werd deze toch als een VU-ID-lijst aangerekend.

verzaakte 12,0 % van de Antwerpenaars aan de opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen. In 2000 was dit 11,9 %<sup>26</sup>.

Deze vergelijking zou evenwel doorkruist kunnen worden door andere factoren die niets te maken hebben met de rechtstreekse verkiezing van de districtsraden. Zo is het mogelijk dat de electorale opkomstcijfers in andere grote steden teruglopen. Dit zou bijvoorbeeld kunnen komen doordat de politieke vervreemding de laatste jaren globaal genomen is toegenomen of omwille van het feit dat het steeds duidelijker wordt dat verzaken aan de opkomstplicht zelden effectief wordt vervolgd. Het in Antwerpen vastgestelde status-quo van de electorale opkomst zou hierdoor een heel andere betekenis krijgen. Hoewel we in bijna alle Vlaamse steden inderdaad een stijging vaststellen<sup>27</sup>, is deze evenwel te bescheiden om een heel nieuw licht te werpen op de bovenstaande Antwerpse gegevens.

Het is niettemin opmerkelijk dat het ongewogen<sup>28</sup> gemiddelde van het electoraal absentisme in de negen districten (10,7 %) lager is dan het corresponderende cijfer voor de gemeenteraad. De opkomstcijfers in de negen districten blijken dan ook vrij aanzienlijk te verschillen ( $\sigma = 2,1$  %; zie *Tabel 2*). Terwijl in het district Antwerpen 14,3 % van de kiesgerechtigden afwezig bleef bij de laatste verkiezingen, bedroeg het electorale absentisme in het district Bezali slechts 7,7 %. Het is geen toeval dat het hier, in termen van de populatieomvang, respectievelijk het grootste en het kleinste Antwerpse district betreft (cf. *Tabel 1*). Onze initiële reserves bij het mastodontdistrict Antwerpen worden hier dus reeds een eerste maal ondersteund<sup>29</sup>.

*Tabel 2 : Electoraal absentisme in de Antwerpse districten (Gemeenteraad= 11,9 %)*

A'pen	Berchem	Bezali	Borgerhout	Deurne	Ekeren	Hoboken	Merksem	Wilrijk
14,3 %	12,6 %	7,7 %	12,5 %	10,6 %	9,0 %	8,5 %	11,2 %	10,3 %

Dat we deze redenering ook enigszins mogen doortrekken voor de andere districten blijkt overigens uit de correlatie tussen electoraal absentisme en

<sup>26</sup> In Antwerpen werd zowel in 1994 als in 2000 elektronisch gestemd. Wie in 2000 opdaagde voor de gemeenteraadsverkiezingen, nam automatisch ook deel aan de districtsraadsverkiezingen. Hierdoor is geen zinvolle vergelijking mogelijk omdat de opkomst voor beide verkiezingen per definitie identiek is.

<sup>27</sup> De enige uitzondering hierop vormt Brugge waar het electorale absentisme van 8,6 % in 1994 daalde tot 8,5 % in 2000.

<sup>28</sup> Doordat de districtsraads- en gemeenteraadsverkiezingen tegelijkertijd plaatsvonden is het gewogen gemiddelde van de districtsscores gelijk aan het gemiddelde voor de gemeenteraad.

<sup>29</sup> Hetzelfde lijkt ten dele ook op te gaan voor het tweede grootste Antwerpse district Deurne. Met een populatieomvang van 67.407 inwoners (waarvan 52.057 geregistreerde kiezers) komt Deurne dicht in de buurt van Mechelen. Toch kunnen we er niet naast dat het electorale absentisme (10,6 %) hier gevoelig lager ligt dan in het district Antwerpen (14,3 %).

*De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

populatieomvang voor de negen districten. Deze correlatie bedraagt immers 0,74 ( $P=0,01$ ). Hoe kleiner een district is qua bevolkingsgrootte, hoe lager het electorale absentieïsme.

De relatief grote electorale opkomst in de kleinere districten qua bevolkingsomvang zou dan ook kunnen te wijten zijn aan het bestaan van een kleinere sociale afstand. De grotere sociale betrokkenheid tussen de inwoners zou zich vervolgens vertalen in een grotere betrokkenheid bij het 'lokale' bestuur<sup>30</sup>.

Uit de stadssociologie<sup>31</sup> leren we eveneens dat een hoge bevolkingsdichtheid vaak anonimiteit en anomie genereert, waardoor het niet denkbeeldig is dat in de dichter bevolkte districten meer kiezers verzaken aan de opkomstplicht. Ook deze factor kan dus meer licht werpen op de spreiding van het electorale absentieïsme. Het district Bezali kenmerkt zich bijvoorbeeld niet alleen door een relatief beperkte bevolking maar ook door een relatief beperkte bevolkingsdichtheid van 683 inwoners per km<sup>2</sup> (cf. *Tabel 1*) De correlatie tussen electoraal absentieïsme en bevolkingsdichtheid bedraagt 0,72 ( $P=0,015$ ). Hoewel bevolkingsdichtheid en bevolkingsomvang duidelijk gerelateerd zijn, is het toch belangrijk om deze factoren te onderscheiden. Hun intercorrelatie bedraagt slechts 0,21 en is niet statistisch significant ( $P=0,29$ ).

De vorige verklaringen waren gebaseerd op sociale afstand maar in de context van deze bijdrage is uiteraard ook de geografische afstand een relevante factor. Bij (binnengemeentelijke) decentralisatie is het immers expliciet de bedoeling om de bestuurders en het door hen gevoerde beleid dichter bij de burger te brengen. In dit verband hebben we geregistreerd hoeveel afstand de onderscheiden districtbewoners scheidt van het gemeentebestuur, in casu van het stadhuis (*Tabel 3*).

*Tabel 3 : Electoraal absentieïsme in de Antwerpse districten (in %) (Gemeenteraad= 11,9 %) en geografische afstand tussen districts- en stadhuis (in km.)*

A'pen	Berchem	Bezali	Borgerhout	Deurne	Ekeren	Hoboken	Merksem	Wilrijk
14,3 %	12,6 %	7,7 %	12,5 %	10,6 %	9,0 %	8,5 %	11,2 %	10,3 %
1 km.	4 km.	15 km.	3 km.	5 km.	9 km.	9 km.	5 km.	8 km.

Men zou kunnen stellen dat de bewoners van de districten die het verst verwijderd zijn van het gemeentebestuur het meeste baat hebben bij de binnengemeentelijke decentralisatie. Ook is het aannemelijk dat we in de perifere districten een sterkere

<sup>30</sup> DE WINTER, L., ACKAERT, J., AISH, A.-M. & FROGNIER, A.-P., *L'abstentionnisme electoral et le vote blanc ou nul en Belgique*, PIOP, Louvain-La-Neuve, 1991, p. 42

<sup>31</sup> Ondermeer WIRTH, L. & REISS, A. J., *On Cities and Social Life*, Chicago, University of Chicago Press, 1969.

'sense of place' aantreffen, in de vorm van een reële districtsgebonden identiteit. Een district is dan niet louter een ruimte binnen administratieve grenzen, maar 'une espace identitaire' gebaseerd op gedeelde ervaring<sup>32</sup>. In die zin verwachten we hier dan ook de grootste betrokkenheid bij de districtsraadsverkiezingen en dus het minste electoraal absentisme. Ook deze verwachting wordt ingelost want de correlatie tussen electoraal absentisme en geografische afstand (tussen districtshuis en stadhuis) bedraagt niet minder dan  $-0,78$  ( $P= 0,00$ ). We kunnen er echter niet naast dat de geografische afstand sterk gecorreleerd is met zowel bevolkingsgrootte ( $r= -0,70$ ;  $P= 0,02$ ) als bevolkingsdichtheid ( $r= -0,90$ ;  $P= 0,01$ ). Daarom is het niet zinvol (cf. multicollineariteit) om aan de hand van een regressiemodel uit te maken welke van de drie voorgaande factoren het meeste bijdraagt tot de verklaring van de spreiding van het electoraal absentisme.

### B. Blanco-stemmen

Wat de blanco stemmen<sup>33</sup> bij de gemeenteraadsverkiezingen betreft, werd er wel een zekere vooruitgang geboekt. In 1994 liet nog 5,4 % van de opgedaagde kiezers zijn keuze onbeslist. In 2000 is dit gedaald tot 3,1 %. Maar belangrijker in het kader van deze bijdrage is het aantal blanco stemmen bij de recente districtsraadsverkiezingen. Vermits de districtsraden dicht bij de burger zouden staan, verwachten we dus een lager aantal blanco stemmen bij de districtsverkiezingen. Dit is echter niet het geval. Voor de districtsraden bleef gemiddeld 3,6 % van de stemmen blanco. Ook dit is nog steeds beduidend beter dan de proportie blanco stemmen in 1994, doch zeker niet beter dan het resultaat van de gemeenteraad<sup>34</sup>.

Omdat het geaggregeerde cijfer op districtsniveau in belangrijke mate wordt beïnvloed door het district Antwerpen<sup>35</sup>, is het hier eveneens nuttig om een vergelijking te maken tussen de verschillende districten (Tabel 4). Hoewel het gemiddelde van de districtsscores (3,7 %) ditmaal niet kleiner is dan de gemeenteraadsscore zien we ook hier een behoorlijke variatie<sup>36</sup>.

<sup>32</sup> BIAREZ, S., *Territoires et espaces politiques*, Grenoble, PUG, 2000, p. 41

<sup>33</sup> Omdat in Antwerpen elektronisch werd gestemd is het niet meer mogelijk om ongeldig te stemmen.

<sup>34</sup> Het is evenwel mogelijk dat deze hogere proportie blanco stemmen bij de districtsraadsverkiezingen een indirect gevolg is van de elektronische stemprocedure. De kiezer wordt immers eerst geconfronteerd met de kieslijsten van de provincieraad (blanco stemmen 'kiesdistrict Antwerpen' [stad Antwerpen + Zwijndrecht] : 3,3 %), vervolgens met die van de gemeenteraad en pas in laatste instantie met die van de districtsraad. Bij de laatste lijsten, die voor de districtsraad, zou bij bepaalde stemmers een gevoel van overbelasting, een soort van kiesmoeheid kunnen optreden, met een hoger aantal blanco-stemmen tot gevolg.

<sup>35</sup> 32,3 % van de geregistreerde kiezers voor de districtsraadsverkiezingen wonen in het district Antwerpen.

<sup>36</sup> In relatieve termen is de spreiding van de proportie blanco stemmen even groot als de spreiding van het electoraal absentisme. De variatiecoëfficiënt bedraagt immers in beide gevallen 0,20.

*Tabel 4 : Proportie blanco stemmen in de Antwerpse districten (Gemeenteraad= 3,1 %)*

A'pen	Berchem	Bezali	Borgerhout	Deurne	Ekeren	Hoboken	Merksem	Wilrijk
3,6	2,9	5,1	3,4	4,0	2,9	3,7	4,3	3,0

Opmerkelijk is dat we het hoogste aandeel blanco stemmen registreren in Bezali (5,1 %), terwijl dit juist het district is met veruit het laagste electorale absenteïsme. Dit wijst mogelijk op een compensatiemechanisme dat gepaard gaat met een grotere sociale cohesie. Bepaalde individuen die vervreemd zijn van de (stedelijke) politiek zullen omwille van het sociale karakter van verkiezingen toch gaan stemmen. Maar eens ze in het anonieme stemhokje zijn beland, zullen ze toch uiting geven aan hun vervreemdingsgevoelens door blanco te stemmen. Aan de andere kant merken we dat in districten met een relatief lage electorale opkomst meestal minder blanco wordt gestemd. De correlatie tussen de proportie blanco stemmen en het electoraal absenteïsme is dan ook negatief en bedraagt -0,37. Deze correlatie is weliswaar niet significant ( $P=0,16$ ) en dit is in eerste instantie te wijten aan het atypische profiel van de districten Ekeren en Wilrijk<sup>37</sup>. Dit zijn de enige districten waar zowel het electorale absenteïsme als de proportie blanco stemmen lager is dan bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Dat blanco stemmen en electoraal absenteïsme slechts ten dele complementaire variabelen zijn, blijkt ook uit de correlaties met de populatieomvang. Terwijl we tussen absenteïsme en populatieomvang een vrij sterke positieve samenhang vonden, is de samenhang tussen blanco stemmen en populatieomvang niet statistisch significant ( $r=-0,10$ ;  $P=0,40$ ).

### C. 'Verloren' stemmen

Omdat we toch in enkele districten een compensatiedynamiek vaststelden, lijkt het ons nuttig om de proporties voor electoraal absenteïsme en voor blanco stemmen te aggregeren in een ratio 'verloren stemmen' (Tabel 5)<sup>38</sup>. Het ongewogen gemiddelde van de districtsscores (14,0) is iets kleiner dan de overeenkomstige score voor de gemeenteraad. Het district Antwerpen scoort beduidend hoger dan het ongewogen districtgemiddelde, terwijl Ekeren en Hoboken beduidend lager scoorden<sup>39</sup>. Ook hier zien we een opmerkelijk verband met de populatieomvang, populatiedichtheid en geografische afstand. De correlaties bedragen respectievelijk 0,76 ( $P=0,009$ ); 0,65 ( $P=0,028$ ) en -0,85 ( $P=0,002$ ).

<sup>37</sup> Als we deze twee districten uit de analyse weren, bedraagt de correlatie tussen electoraal absenteïsme en proportie blanco stemmen -0,68 ( $P=0,046$ ).

<sup>38</sup> De compensatiedynamiek reflecteert zich ook in de relatieve spreiding van de proporties 'verloren stemmen' (variatioëfficiënt= 0,14). Deze is duidelijk kleiner dan die voor electoraal absenteïsme of proportie blanco stemmen.

<sup>39</sup> Hun scores zijn meer dan één standaardafwijking ( $\sigma=1,81$ ) van het gemiddelde verwijderd.

Tabel 5 : Proportie 'verloren' stemmen in de Antwerpse districten (in procenten)  
(Gemeenteraad= 14,6)

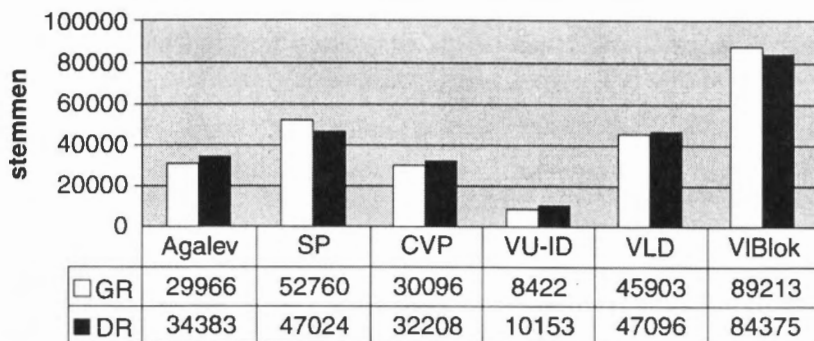
A'pen	Berchem	Bezali	Borgerhout	Deurne	Ekeren	Hoboken	Merksem	Wilrijk
17,4	15,1	12,4	15,5	14,2	11,7	11,9	15,1	13,0

Ter afsluiting van deze sectie kunnen we er niet naast dat de decentralisatie globaal gesproken niet meer mensen naar de stembus heeft gelokt, noch voor beduidend minder blanco-stemmen heeft gezorgd<sup>40</sup>. Niettemin moeten we erop wijzen dat de geaggregeerde scores enigszins misleidend zijn omdat ze sterk worden beïnvloed door het 'mastodontdistrict' Antwerpen.

#### IV. De output : Vergelijking van de gemeente- met de districtsresultaten

Een vergelijking van de verkiezingsresultaten voor de gemeenteraad met de gecumuleerde uitslag voor de negen districten (zie *Figuur 2*) geeft aan dat sommige partijen beter scoren in de districten dan in de stad, en omgekeerd<sup>41</sup>.

Figuur 2: Vergelijk verkiezingsuitslagen 2000 gemeenteraad versus districtraden



<sup>40</sup> In Antwerpen werd zowel in 1994 als in 2000 elektronisch gestemd. Wie in 2000 opdaagde voor de gemeenteraadsverkiezingen, nam automatisch ook deel aan de districtsraadsverkiezingen. Vandaar dat het aantal opgedaagde kiezers voor beide verkiezingen identiek zijn.

<sup>41</sup> Het totaal aantal kiezers bij de gemeenteraad verschilt enigszins van dit bij de districten. Dit is te wijten aan verschillen inzake blanco stemmen of met betrekking tot de andere kleine partijen die niet in de analyse werden betrokken. Dit verschil in N doet nochtans geen afbreuk aan de gevonden discrepanties.

*De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

De SP verliest in de districten niet minder dan 5736 stemmen tegenover de gemeenteraad. Ook het Vlaams Blok doet het duidelijk minder goed in de districten (-4838). Dit verlies komt in eerste instantie ten goede aan Agalev (+4417) en aan de CVP (+2112), die beiden een enigszins teleurstellend resultaat hadden geboekt voor de gemeenteraad. In mindere mate profiteren ook VU-ID<sup>42</sup> (+1731) en de VLD (+1193). De verdeling van de gemeenteraadszetels op basis van de districtsresultaten<sup>43</sup> zou dan ook een aantal opmerkelijke verschillen vertonen. De SP verliest in dit geval twee zetels. Agalev en de CVP winnen er elk één. Ondanks het relatief zware stemmenverlies verliest het Vlaams Blok geen zetel. Wel zou haar twintigste zetel de laatst toegewezen zijn.

De bovenstaande vergelijking is evenwel enigszins kunstmatig omdat de eigenheid van de verschillende districten wordt miskend. We zullen daarom ook aandacht geven aan de uitslagen in elk van de afzonderlijke districten. In *Tabel 6* worden de correlaties tussen de districtsuitslagen en de gemeenteraadsuitslag weergegeven.

*Tabel 6 : Correlaties van de districtsuitslagen met de gemeenteraadsuitslag voor de zes grootste partijen (\* =  $P < 5$  en \*\* =  $P < 1$ )*

A'pen	Berchem	Bezali	Borgerhout	Deurne	Ekeren	Hoboken	Merksem	Wilrijk
0,95**	0,84*	0,84*	0,93**	0,99**	0,94**	0,96**	0,96**	0,87*

Het is opvallend dat deze correlaties zonder uitzondering zeer hoog zijn. De correlaties van de gemeenteraadsuitslag van Antwerpen met die voor naburige gemeenten zoals bijvoorbeeld Mortsel, Borsbeek en Schoten bedragen respectievelijk 0,13; 0,30 en 0,70 en zijn duidelijk van een andere orde. Als er dan al sprake is van noemenswaardige verschillen, vinden we die vooral in de districten Berchem, Bezali en Wilrijk.

Maar toch mag men uit deze hoge correlaties niet afleiden dat er helemaal geen belangwekkende verschillen bestaan. In de onderstaande tabel geven we daarom een detailoverzicht van de resultaten per partij en per district. De stemmenaandelen die meer dan 1 standaardafwijking boven het gemeenteraadsresultaat bevinden, worden vet weergegeven. De 'uitschieters' naar beneden toe worden onderlijnd.

<sup>42</sup> Het resultaat van VU-ID wordt vertekend door het resultaat uit Berendrecht-Zandvliet-Lillo (Bezali). VU-ID diende hier geen lijst in, maar verleende wel duidelijk steun aan de lijst «Polder», die prompt meer dan 8 % veroverde. Deze lijst werd als een VU-ID-lijst verrekend. Indien dit niet zou gebeurd zijn, zou dit geen wijzigingen teweeg hebben gebracht in het algemene plaatje.

<sup>43</sup> Deze zetelverdeling gebeurt op basis van het systeem Imperiali, zoals dit voor de gemeenteraad gebruikelijk is. Voor zetelverdelingen in de districten wordt het systeem D'Hondt toegepast.

Tabel 7 : Verkiezingsresultaten per district per partij (in %)

	Agalev	SP	CVP	VU-ID	VLD	VI. Blok
Gemeenteraad	11,1	19,5	11,1	3,1	17,0	33,0
Antwerpen	<b>16,0</b>	19,7	10,4	2,5	18,6	<u>28,1</u>
Berchem	<b>16,3</b>	<u>13,5</u>	13,8	4,8	<b>22,2</b>	<u>25,3</u>
Bezali	7,8	<b>29,7</b>	<u>7,4</u>	<b>8,7</b>	15,6	29,0
Borgerhout	<b>15,8</b>	14,4	12,7	3,8	13,3	35,3
Deurne	10,0	18,2	9,5	3,2	15,9	<b>37,9</b>
Ekeren	9,8	<u>12,6</u>	<b>14,4</b>	3,8	14,9	29,4
Hoboken	<u>6,8</u>	21,3	11,6	3,5	<u>11,6</u>	37,3
Merksem	10,1	15,6	<b>14,9</b>	4,9	17,3	34,6
Wilrijk	11,8	<u>13,9</u>	<b>16,0</b>	<b>5,7</b>	<b>22,4</b>	<u>26,2</u>
Gewogen gemiddelde	12,7	17,4	11,9	3,7	17,4	31,2
S	3,62	5,41	2,81	1,83	3,69	4,84

Zoals op grond van de bovenstaande resultaten te verwachten was, treffen we de meeste positieve discrepanties aan bij Agalev en CVP. Agalev blijkt het beduidend beter te doen in de districten Antwerpen, Berchem en Borgerhout. Enkel in Hoboken behaalt het een duidelijk slechter resultaat. Een en ander is waarschijnlijk te verklaren door het succes van de PVDA, die in Hoboken een zetel in de wacht sleept. De CVP doet het eveneens in drie districten significant beter, met name in Ekeren, Merksem en Wilrijk. Enkel in Bezali behaalt de CVP een merkelijk lagere score. Dit zou het gevolg kunnen zijn van het succes van de met VU-ID verwante lokale lijst Polder. De aanwezigheid van lokale lijsten zoals Polder en Ekeren, is trouwens ook een aanwijzing voor de particulariteit van de districtscontext.

Ook VLD en VU-ID hebben nog meer positieve dan negatieve uitschieters. De VLD behaalt zeer goede uitslagen in Berchem en Wilrijk, terwijl het enkel in het district Hoboken beduidend minder presteert. VU-ID doet het zeer goed in de districten Bezali en Wilrijk en scoort in feite nergens opvallend minder. Een en ander lijkt toch een duidelijke uiting van de specificiteit van de 'sub-lokale' situatie. Indien de kiezer bij de districtsraadsverkiezingen meer geneigd is om voor door hem persoonlijk gekende kandidaten te stemmen en dit min of meer onafhankelijk van de partij waar de gekende kandidaat opkomt, is dit ontegensprekelijk een voordeel voor de kleine partijen. Een bevestiging voor deze these is dat VU-ID de slechtste resultaten behaalde in de districten Antwerpen en Deurne. Dit zijn niet toevallig de grootste districten, waar de kans dat men een kandidaat persoonlijk kent een heel stuk kleiner is.



SP en Vlaams Blok boeken in vergelijking met de gemeenteraadsverkiezingen minder goede resultaten in de districten. Deze partijen scoren slechts in één district beduidend beter dan hun gemeenteraadsresultaat, terwijl ze in niet minder dan drie districten duidelijk minder stemmen krijgen.

SP scoort bijzonder goed in het district Bezali. Omdat dit veruit het kleinste Antwerpse district is, heeft deze uitslag een vrij beperkt effect op het hoger vernoemde gecumuleerde districtsresultaat (*Figuur 2*). SP scoort voorts relatief gesproken vrij slecht in Berchem, Ekeren en Wilrijk. We merken dan ook een opvallende complementariteit met de resultaten van de CVP. Doorgaans behaalt CVP goede resultaten in de districten waar SP (traditioneel) slecht scoort en vice versa ( $r = -0,86$ ;  $P = 0,03$ ).

Het Vlaams Blok behaalt enkel in het district Deurne een duidelijk beter resultaat dan voor de gemeenteraad. In de districten Antwerpen, Berchem en Wilrijk scoort het evenwel significant slechter. Dit doet evenwel niets af aan het feit dat Vlaams Blok in acht van de negen districten de grootste partij is. Enkel in Bezali wordt het Vlaams Blok (met 0,9 %) voorbijgestoken door de SP.

## V. De output : Lijststemmen

Aanvankelijk namen we aan dat bij de districtsraadsverkiezingen minder kiezers een lijststem zouden uitbrengen omdat de kandidaten op dit bestuursniveau letterlijk dicht bij de bevolking staan en dus beter 'gekend' zijn. De cijfers (*Tabel 8*) wijzen echter grotendeels op het tegendeel.

Indien de proportie lijststemmen in een district kleiner is dan voor de gemeenteraad wordt deze in *Tabel 8* onderlijnd. Het is dus duidelijk dat voor de meeste lijsten op districtsniveau meer lijststemmen (en dus minder voorkeurstemmen) worden uitgebracht dan bij de gemeenteraadsverkiezingen. Een en ander is waarschijnlijk in eerste instantie te wijten aan de grotere aanwezigheid op de gemeenteraadlijsten van 'bekende' (politieke) personaliteiten die een centrale positie innemen in de politieke campagne, die regelmatig aandacht krijgen van de media en die vaak al hun sporen verdiend hebben in de politiek. Wanneer er op een districtsraadlijst wel een of meerdere 'bekendheden' voorkwamen, reflecteert dit zich dan ook in een relatief beperkter aantal lijststemmen. De meest uitgesproken voorbeelden in dit verband zijn de Vlaams Blok-lijst in het district Ekeren (met Filip De Winter) en de Agalev-lijst in het district Antwerpen (met Tom Lanoye en Marcel Vanthilt). Hoewel er dus duidelijk sprake is van een coryfeefactor die onze initiële hypothese doorkruist, vinden we toch ook enige tendensen die ondersteuning kunnen bieden aan ons aanvankelijke uitgangspunt.

Tabel 8 : Procentueel aandeel van de lijststemmen op het totaal aantal stemmen

	Agalev	SP	CVP	VU-ID	VLD	Vl. Blok	Gewogen Gemiddelde
Gemeenteraad	28,12	20,28	27,32	35,31	30,53	28,38	27,17
Antwerpen	33,65	28,69	<u>24,90</u>	37,78	41,47	45,31	36,75
Berchem	41,70	38,01	31,65	<u>31,48</u>	46,58	49,75	42,48
Bezali	33,47	<u>13,69</u>	<u>19,52</u>	<u>23,88</u>	<u>16,89</u>	<u>27,91</u>	<u>21,32</u>
Borgerhout	31,36	40,97	28,39	<u>31,70</u>	47,25	41,55	38,43
Deurne	43,57	37,52	41,00	39,44	44,37	42,44	41,69
Ekeren	45,69	37,61	<u>22,07</u>	<u>27,53</u>	37,78	29,61	32,72
Hoboken	41,71	34,06	<u>18,23</u>	<u>33,15</u>	42,24	43,82	37,60
Merksem	36,31	36,16	<u>22,51</u>	<u>31,64</u>	38,57	42,00	36,36
Wilrijk	49,52	34,85	27,88	<u>26,24</u>	47,01	46,09	40,88
Ongewogen Gemiddelde (9 districten)	39,66 s= 6,24	33,51 s= 8,17	<u>26,24</u> s= 7,04	31,42 s= 5,08	40,24 s= 9,43	40,94 s= 7,36	38,09

Zo is het opmerkelijk dat er in het district Bezali wel systematisch minder lijststemmen worden uitgebracht bij de districtsraadsverkiezingen dan bij de gemeenteraadsverkiezingen. Het gewogen gemiddelde van de proporties lijststemmen voor de zes grote partijen (21,32 %) is hier dan ook duidelijk lager dan de proportie lijststemmen voor de gemeenteraad (27,17 %). Een en ander zou erop kunnen wijzen dat de afstand in andere districten nog te groot is om een effect te sorteren op het stemgedrag.

Maar deze laatste interpretatie wordt alvast ten dele tegengesproken door een andere opmerkelijke vaststelling. Er zijn immers twee politieke partijen, met name CVP en VU-ID, die niet alleen in Bezali, maar ook in een heel aantal andere districten, een lagere proportie lijststemmen scoren dan bij de gemeenteraad. Deze bevinding lijkt te suggereren dat deze partijen er, beter dan andere, in geslaagd zijn om gekende kandidaten op hun districtsraadslijsten te plaatsen<sup>44</sup>.

Deze conclusie is echter ietwat voorbarig. We weten immers dat de vergelijkingen doorkruist worden door de aanwezigheid van (politieke) bekendheden op de gemeenteraadlijst. Het is mogelijk dat de proportie lijststemmen voor de gemeenteraadlijsten voor VU-ID en CVP beduidend hoger was dan bij de overige partijen omdat er minder politieke coryfeeën op die lijsten voorkomen en/of omdat die slechter scoorden. In die zin zou het voor deze partijen 'gemakkelijker' zijn om een

<sup>44</sup> WAUTERS, B., o.c., p. 22

*De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

lager percentage lijststemmen te boeken in de districten. Deze coryfeefactor wordt in kaart gebracht in *Tabel 9*<sup>45</sup>. In deze tabel staan de proporties voorkeurstemmen die in de wacht werden gesleept door de drie grootste stemmentrekkers van de onderscheiden gemeenteraadsljsten.

*Tabel 9 : Aandeel van de voorkeurstemmen van de drie grootste stemmentrekkers op het totaal aantal voorkeurstemmen voor de gemeenteraadsljst*<sup>46</sup>

Agalev	SP	CVP	VU-ID	VLD	VI. Blok
Ch. Pauwels (1) 13,7 %	L. Detiège (1) 34,8 %	M. Van Peel (1) 25,9 %	L. Lemmens (1) 10,9 %	L. Delwaide (1) 29,3 %	F. De Winter (1) 51,0 %
M. Vogels (55) 10,6 %	P. Janssens (2) 12,2 %	N. Lanjri (2) 9,7 %	H. Schiltz (55) 7,0 %	A. Coolsaet (2) 8,4 %	G. Annemans (55) 8,2 %
F. Bali (4) 7,6 %	C. Lindekens (3) 6,0 %	E. Antonis (4) 8,0 %	L. Homans (3) 6,8 %	Ch. Leysen (55) 7,1 %	H. Vienne (3) 2,2 %
Totaal : 31,9 %	Totaal : 53,0 %	Totaal : 43,6 %	Totaal : 24,7 %	Totaal : 44,8 %	Totaal : 61,4 %

We merken inderdaad dat VU-ID op dit vlak relatief zwak scoort. De drie grootste stemmentrekkers behalen slechts 24,7 % van het totaal aantal voorkeurstemmen. En 35,31 % lijststemmen (*cf. Tabel 8*) is veruit het hoogste percentage van de zes 'grote' partijen. In die zin is de kans sowieso groter dat VU-ID lagere proporties lijststemmen scoort in de districten. Niettegenstaande het feit dat VU-ID toch in twee districten (Berchem en Wilrijk) de laagste proportie lijststemmen heeft<sup>47</sup>, mogen we dan ook niet zomaar concluderen dat deze partij er, *beter dan andere partijen*, is in geslaagd om gekende kandidaten te rekruteren op districtsniveau.

Niettemin kunnen we er niet naast dat de vergelijking tussen gemeenteraad en districtsraden voor VU-ID in feite zuiverder is dan bij de andere partijen. In tegenstelling tot de andere partijen in de analyse wordt de gemeenteraadsuitslag minder vertekend door de aanwezigheid van bekende politieke coryfeën. Hierdoor is deze beter te vergelijken met de districtsraadsuitslagen. De resultaten voor VU-ID bieden dan ook een eerste belangrijke aanwijzing voor het feit dat het districtsniveau de kloof tussen burger en politiek effectief verkleind heeft. Met uitzondering van de districten Antwerpen en Deurne (niet toevallig de grootste districten) heeft de VU-ID-kiezer bij de districtsraadsverkiezingen minder lijststemmen uitgebracht dan bij de gemeenteraadsverkiezingen.

<sup>45</sup> We baseren ons op de drie hoogste scores omdat die bij het gros van de partijen ook in statistische zin de meest extreme scores zijn. In die zin dat ze zich meer dan drie keer de interkwartielafstand boven het derde kwartielwaarde bevinden. De enige uitzondering in dit verband is het Vlaams Blok. Enkel de scores van De Winter en Annemans zijn hier echte extremen op basis het gehanteerde statistische criterium.

<sup>46</sup> (x) verwijst naar de plaats van de betrokken kandidaat op de lijst.

<sup>47</sup> Tevens stellen we vast dat het ongewogen gemiddelde van de proporties lijststemmen over de negen districten (31,42), na de CVP, het kleinst is. Maar de verschillen met de andere partijen zijn toch beduidend kleiner.

Het is opvallend dat de reserves die we hebben geopperd bij de interpretatie van de resultaten van VU-ID niet van toepassing zijn voor de CVP. Zoals te zien is in *Tabel 9*, wordt een aanzienlijke proportie van het totaal aantal voorkeurstemmen voor de gemeenteraadsluit van de CVP gescoord door drie bekende coryfeeën (43,6 %). Lijsttrekker Marc Van Peel behaalde trouwens globaal genomen het vierde grootste aantal voorkeurstemmen. Dit maakt het dus des te opmerkelijker dat deze partij in vijf van de negen districten een lagere proportie lijststemmen doet optekenen dan bij de gemeenteraad. In een analyse van de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 stelde Wauters<sup>48</sup> ook vast dat de CVP in Vlaanderen de minste lijststemmen krijgt. Hij verklaarde dit op basis van het feit dat de CVP goed vertegenwoordigd is in de politieke structuren en dus sterk profiteert van het 'incumbency effect'. Deze verklaring gaat hier evenwel niet op omdat de CVP zeker niet beter vertegenwoordigd was in de politieke (districts)structuren dan bijvoorbeeld SP en VLD. Alles lijkt er dus wel degelijk op te wijzen dat de CVP er beter dan andere partijen in slaagt om 'gekende' kandidaten te mobiliseren. Vermoedelijk is dit een gevolg van het feit dat deze partij dankzij de verzuiling nog steeds een gemakkelijker toegang heeft tot het lokale verenigingsleven.

Doordat Marc Van Peel zowel lijsttrekker was van de gemeenteraadsluit als van de districtsraadsluit van Antwerpen is hij trouwens een interessant vergelijkingspunt<sup>49</sup>. Op de gemeenteraadsluit behaalde hij 25,9 % van alle voorkeurstemmen, terwijl hij op de districtsraadsluit 33,3 % scoort. Dit laat nog maar eens zien, dat de afstand tussen de kiezers van het Antwerpse district en de politieke kandidaten nog zeer groot is. Bij gebrek aan kandidaten die men persoonlijk kent, vallen de meeste kiezers terug op bekende kandidaten.

## VI. De output : Gemiddeld aantal voorkeurstemmen per stembiljet

Onze initiële hypothese luidde dat er op districtsniveau gemiddeld meer voorkeurstemmen per stembiljet uitgebracht worden dan op stedelijk niveau. Ook deze hypothese blijkt op het eerste gezicht niet bevestigd te worden. In alle districten en voor alle partijen worden gemiddeld minder voorkeurstemmen per stembiljet uitgebracht voor de districtsraads- dan voor de gemeenteraadsverkiezingen (*Tabel 10*). Wanneer we de globale gewogen gemiddelden voor de negen districten met elkaar vergelijken zien we trouwens eveneens weinig verschillen.

Het is evenwel plausibel dat de vergelijking ook hier niet helemaal opgaat. Op de Antwerpse gemeenteraadsluit komen immers 55 kandidaten voor, terwijl dit voor de districtsraadsluiten heel wat minder is. Als er meer kandidaten op de lijst staan, kunnen de kiezers sowieso meer voorkeurstemmen uitbrengen. Daarom hebben we in *Tabel 10* het gemiddeld aantal voorkeurstemmen ook uitgedrukt in termen van een percentage van de lijstomvang. De score 4,14 % voor de gemeenteraadsluit

<sup>48</sup> WAUTERS, B., o.c., p. 22

<sup>49</sup> Kandidaten mogen tegelijkertijd kandideren voor de gemeenteraad en voor de districtsraad. Wie voor beiden verkozen is, mag echter niet zetelen in de districtsraad (art. 331 §4 NGW)

*De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur*

van Agalev duidt er dus op dat de Agalev-kiezer, die een voorkeurstem uitbracht, gemiddeld 4,14 % van de kandidaten aanstipte. Voor deze indicator zijn de districtsraadsscores duidelijk groter dan de gemeenteraadsscores. Dit betekent dus dat de kiezer die een voorkeurstem uitbrengt verhoudingsgewijze meer kandidaten aanstipt op districtsraadsniveau dan op gemeenteraadniveau. Wanneer we de percentages aggregeren op districtsniveau zien we dan ook opmerkelijke discrepanties die vrij sterk blijken samen te hangen met de populatieomvang van de districten. In de grote districten met omvangrijkere kieslijsten worden proportioneel minder namen aangestipt door de voorkeurstemmer dan in de kleine districten.

*Tabel 10 : Gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet : Absoluut aantal en relatieve score uitgedrukt in termen van een % van het aantal kandidaten*

	Agalev	SP	CVP	VU-ID	VLD	VI. Blok	Gewogen Gemiddelde
Gemeenteraad (n= 55)	2,28 4,14 %	1,70 3,09 %	1,66 3,01 %	1,83 3,33 %	1,54 2,81 %	1,53 2,79 %	1,68 3,06 %
Antwerpen (n= 33)	1,93 5,85 %	1,55 4,71 %	1,50 4,54 %	1,45 9,64 % (*n= 15)	1,44 4,36 %	1,46 4,42 %	1,56 4,75 % (excl.VU-ID)
Berchem (n= 23)	1,87 9,25 %	1,43 6,23 %	1,52 6,62 %	1,67 7,28 %	1,36 5,93 %	1,47 6,38 %	1,53 6,65 %
Bezali (n= 15)	1,39 9,25 %	1,64 10,96 %	1,53 10,17 %	1,46 9,72 %	1,51 10,03 %	1,34 8,93 %	1,50 9,97 %
Borgerhout (n= 23)	1,86 8,07 %	1,48 6,41 %	1,53 6,67 %	1,54 7,72 % (*n= 20)	1,47 6,40 %	1,49 6,48 %	1,56 6,80 % (excl.VU-ID)
Deurne (n= 27)	1,92 7,11 %	1,41 5,22 %	1,47 5,44 %	1,31 13,08 % (*n= 10)	1,39 5,14 %	1,43 5,28 %	1,47 5,63 % (excl.VU-ID)
Ekeren (n= 19)	1,84 9,67 %	1,38 7,28 %	1,60 8,43 %	1,47 10,52 % (*n= 14)	1,39 7,33 %	1,35 7,08 %	1,46 7,68 % (excl.VU-ID)
Hoboken (n= 21)	1,71 8,13 %	1,47 7,00 %	1,61 7,68 %	1,62 8,52 % (*n= 19)	1,32 6,31 %	1,31 6,23 %	1,44 6,82 % (excl.VU-ID)
Merksem (n= 25)	1,55 7,75 % (*n= 20)	1,39 5,57 %	1,66 6,64 %	1,50 6,00 %	1,33 5,32 %	1,40 5,60 %	1,46 5,78 % (excl. Agalev)
Wilrijk (n= 23)	1,63 8,14 % (*n= 20)	1,48 6,42 %	1,53 6,66 %	1,39 6,06 %	1,36 5,90 %	1,39 6,04 %	1,45 6,22 % (excl. Agalev)
Ongewogen Gemiddelde (9 districten)	1,74 s= 6,24	1,47 s= 8,17	1,55 s= 7,04	1,49 s= 5,08	1,40 s= 9,43	1,40 s= 7,36	

Wat betreft de verschillen tussen partijen wijst de absolute en de relatieve indicator wel in dezelfde richting. De kiezers van de kleinere partijen, in eerste instantie Agalev, blijken globaal genomen meer kandidaten aan te stippen per stembiljet. Dit is enigszins verrassend vermits uit ander onderzoek<sup>50</sup> bleek dat juist de 'grotere gevestigde partijen' op dit vlak beter scoren.

Tabel 11 : Gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet (excl. de voorkeurstemmen van de lijsttrekker)

	Agalev	SP	CVP	VU-ID	VLD	VI. Blok	Gewogen Gemiddelde
Gemeenteraad	1,96	1,11	1,23	1,63	1,09	0,75	1,11
Antwerpen	1,69	<u>1,12</u>	1,00	1,25	1,02	<u>1,02</u>	<u>1,16</u>
Berchem	1,53	1,06	1,21	1,34	<u>1,14</u>	<u>0,98</u>	<u>1,18</u>
Bezali	1,09	<u>1,47</u>	1,15	1,19	<u>1,10</u>	<u>1,00</u>	<u>1,20</u>
Borgerhout	1,68	<u>1,14</u>	1,09	1,17	<u>1,14</u>	<u>0,91</u>	<u>1,15</u>
Deurne	1,64	<u>1,18</u>	1,16	0,79	0,87	<u>1,01</u>	1,09
Ekeren	1,41	<u>1,15</u>	<u>1,41</u>	1,12	0,91	<u>1,12</u>	<u>1,17</u>
Hoboken	1,49	<u>1,19</u>	1,11	1,21	1,00	<u>0,76</u>	1,02
Merksem	1,25	<u>1,15</u>	<u>1,39</u>	1,27	1,03	<u>0,88</u>	1,10
Wilrijk	1,20	<u>1,24</u>	<u>1,27</u>	0,85	1,00	<u>0,90</u>	1,08
Ongewogen Gemiddelde	1,44	1,19	1,20	1,13	1,02	0,95	1,13

Het is aannemelijk dan onze aanvankelijke hypothese opnieuw doorkruist wordt door wat we eerder de coryfeefactor noemden. Op de gemeenteraadsljsten staan immers meer bekendheden dan op de districtsraadsljsten. We nemen aan dat de stemmen voor dit soort van kandidaten niet direct duiden op een sterke persoonlijke verbondenheid . Daarom hebben we in *Tabel 11* opnieuw het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet berekend, maar ditmaal zonder de voorkeurstemmen van de lijsttrekker in rekening te brengen<sup>51</sup>. Dit is immers meestal de meest bekende politicus die dikwijls ook een centrale plaats bekleedt in de verkiezingspropaganda en de mediaverslaggeving die hiermee gepaard

<sup>50</sup> WAUTERS, B., o.c., p. 31

<sup>51</sup> Dit is echter niet evident omdat we niet weten hoeveel van de kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor de lijsttrekker geen andere voorkeurstemmen uitbrachten. We veronderstellen hier dat alle kiezers die voor de lijsttrekker stemden ook nog voor één of meerdere andere kandidaten kozen.

gaat<sup>52</sup>. Voor heel wat kiezers is het uitbrengen van een naamstem voor de lijsttrekker trouwens ook ingegeven door partijpolitieke overwegingen, die weinig te maken hebben met persoonlijke verbondenheid. In die zin vertonen heel wat voorkeurstemmen voor de lijsttrekker dan ook grote gelijkens met een lijststem.

In tegenstelling tot de ruwe gemiddelden van het aantal uitgebrachte voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet, zien we dat de gecorrigeerde gemiddelden voor de districten in heel wat districten hoger liggen dan op stedelijk niveau. Als we geen rekening houden met de voorkeurstemmen van de lijsttrekker, blijkt de kiezer dikwijls meer namen aan te stippen bij de districtsraads- dan bij de gemeenteraadsverkiezingen (onderstreepte gemiddelden). Het is opmerkelijk dat het district Bezali met 1,20 voorkeurstemmen per stembiljet wederom het best scoort.

Vermits er bij de gemeenteraadlijsten van Vlaams Blok en SP het meest uitgesproken lijsttrekkerseffect te zien was (cf. *Tabel 9*), ligt het in de lijn van de verwachtingen dat de bovenstaande resultaten voor deze partijen het sterkste verschillen van die van *Tabel 9*. Dit is inderdaad het geval. Met uitzondering van het district Berchem is het gemiddeld aantal voorkeurstemmen voor de districtsraadlijsten van de SP ditmaal altijd hoger dan bij de gemeenteraadlijst. Voor het Vlaams Blok zijn de gemiddelden zelfs in alle districten hoger dan bij de gemeenteraad.

Bij de berekeningen in *Tabel 11* zijn we er nochtans van uitgegaan dat elke kiezer die een voorkeurstem uitbrengt voor de lijsttrekker ook nog voor één of meerdere andere kandidaten heeft gestemd. We realiseren ons dat deze assumptie niet altijd even realistisch is en vooral vertekeningen oplevert bij die partijen waarvoor de lijsttrekker een zeer goede score behaalde. Daarom is het verstandig om ook rekening te houden met de absolute grootte van de gemiddelden. Hoewel er duidelijk sprake is van een Detiège-effect bij de gemeenteraadsuitslag van de SP, geven de relatief hoge gemiddelden in de districten aan dat de SP er eveneens in geslaagd is om 'gekende' districtsraadskandidaten te rekruteren. Dit geldt minder voor het Vlaams Blok. Hoewel de districts-gemiddelden hier eveneens groter zijn dan het gemeenteraadsgemiddelde zegt dit meer over het stemgedrag van het Vlaams Blok-kiezer bij de gemeenteraadsverkiezingen, dan over dat bij de districtsraadsverkiezingen. Vergeleken met de andere partijen zijn de gecorrigeerde gemiddelden voor de districten veeleer aan de lage kant. Als we abstractie maken van de stemmen voor de lijsttrekker brengt het Antwerpse Vlaams Blokelectoraat relatief weinig andere voorkeurstemmen uit.

<sup>52</sup> Op verschillende gemeenteraadlijsten (cf. *Tabel 9*) komen er soms meerdere 'bekende' kandidaten voor. Dit is veel minder het geval bij de districtsraadlijsten. Met het oog op een gelijkaardige vergelijkingsbasis spitsen we ons daarom enkel toe op de lijsttrekker.

## VII. Conclusies

Op 8 oktober 2000 werden in Antwerpen voor het eerst negen districtsraden rechtstreeks verkozen. Sinds 1 januari 2001 beschikken die districtsraden over een beperkt aantal autonome lokale bevoegdheden. Met deze voor België nieuwe vorm van binnengemeentelijke decentralisatie hoopt men de kloof tussen burger en grootstedelijk beleid enigszins te dichten. In deze bijdrage hebben we onderzocht of er nu reeds electorale aanwijzingen zijn dat de Antwerpenaar sterker betrokken is bij het sub-lokale districtsniveau dan bij het hogere stedelijke bestuursniveau. Bij gebrek aan betrouwbare survey-gegevens steunen we op een gedetailleerde analyse van de uitslagen van de recente gemeente- en districtsraadsverkiezingen.

Op het eerste zicht lijkt de installatie en rechtstreekse verkiezing van volwaardige districtsraden alvast niet tot een grotere electorale participatie te hebben geleid. Zo is het electoraal absenteïsme in vergelijking met de vorige gemeenteraadsverkiezingen grosso modo op hetzelfde niveau gebleven. Ook de analyse van de proporties blanco-stemmen wijst in dezelfde richting. Hoewel we hier wel een daling zien ten opzichte van de vorige verkiezingen, is de globale proportie blanco-stemmen voor de districten zeker niet kleiner dan voor de gemeenteraad.

Wanneer we dezelfde indicatoren bekijken in de onderscheiden districten zien we nochtans een vrij grote verscheidenheid. Zo merken we dat er beduidend minder stemmen verloren gaan in de minder (dicht)bevolkte districten die zich meer in de periferie bevinden (Ekeren, Hoboken, Wilrijk en Bezali). Vooral het dichtbevolkte 'mastodontdistrict' Antwerpen, dat meer dan 150.000 inwoners telt, scoort slecht voor electorale participatie en heeft een belangrijke 'negatieve' invloed op de globale districtscores.

In tweede instantie vergeleken we de verkiezingsuitslagen voor de gemeenteraad met die voor de districtsraden. Ook hier merkten we geen drastische verschillen. De correlaties tussen de districtsraadsuitslagen en de gemeenteraadsuitslag zijn zeer sterk en dit in contrast met de correlaties tussen de Antwerpse gemeenteraadsuitslag en de gemeenteraadsuitslagen van de Antwerpse randgemeenten. In die zin kunnen de districtsraadsverkiezingen terecht 'second-order elections' worden genoemd.

We kunnen er evenwel niet naast dat sommige partijen het relatief beter hebben gedaan in de districten dan anderen. In volgorde van belangrijkheid behalen Agalev, CVP, VU-ID en VLD meer stemmen voor de districten dan voor de gemeenteraad, terwijl het omgekeerde geldt voor SP en Vlaams Blok. In de mate dat sommige voorstanders van de 'binnengemeentelijke decentralisatie' op deze wijze een halt wilden toeroepen aan de opmars van het Vlaams Blok in Antwerpen, lijken zij hier alvast gedeeltelijk in te zijn geslaagd. Maar dat de effecten al bij al vrij bescheiden zijn, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat het Vlaams Blok toch nog



in vier van de negen districten een betere uitslag behaalde dan voor de gemeenteraad. Indien de gemeenteraadszetels zouden worden toegewezen op basis van de geaggregeerde districtsuitslagen zou trouwens enkel de SP twee zetels verliezen en dit ten voordele van Agalev en CVP, die elk één zetel zouden winnen. Bovendien mogen we niet vergeten dat het Vlaams Blok bij de gemeenteraadsverkiezingen opnieuw winst boekte.

Hoewel we uiteraard veel kunnen leren uit de kwantitatieve vergelijking van de verkiezingsuitslagen levert een meer kwalitatieve analyse van de wijze waarop deze resultaten werden bekomen in dit verband misschien nog meer informatie. Daarom hebben we ons in laatste instantie gebogen over het aandeel lijststemmen en het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per stembiljet.

Enigszins tegen onze verwachting stelden we vast dat het gros van de kiezers meer lijststemmen uitbracht voor de districtsraadlijst dan voor de gemeenteraadlijst. Aangezien de afstand tussen de kiezer en de kandidaten kleiner is in de districten dan op grootstedelijk niveau hadden we nochtans het omgekeerde verwacht. Het is evenwel duidelijk dat deze initiële hypothese wordt doorkruist door wat we de 'coryfee-factor' noemden. Op de gemeenteraadlijsten komen heel wat meer politieke personaliteiten voor die dikwijls (op andere bestuurlijke niveaus) hun pluimen al verdiend hebben en die de meeste media-aandacht krijgen. In een grootstedelijke context vormt de identificatie met een gemediatiseerde persoonlijkheid kennelijk een steeds belangrijker substituut voor de persoonlijke kennis van specifieke kandidaten.

Het district Bezali vormt niettemin een opmerkelijke uitzondering op deze regel. In dit qua bevolkingsomvang, -dichtheid en ligging atypische district vormt interpersoonlijke kennis van specifieke kandidaten blijkbaar nog wel een tegenwicht voor de identificatie met gemediatiseerde personaliteiten. Hoewel het duidelijk is dat er een aantal belangrijke demografische verschillen bestaan tussen Bezali en de andere districten zou zeker interessant zijn om ook eens na te gaan of er ook betekenisvolle verschillen bestaan op micro-niveau. Voelen de bewoners van Bezali een grotere verbondenheid met hun district (cf. 'sense of place')? Participeren deze bewoners meer in het lokale verenigingsleven (cf. 'sociaal kapitaal')? De antwoorden op deze vragen zouden meer licht kunnen werpen op de randvoorwaarden van een succesvolle binnengemeentelijke decentralisatie.

Ook op partijniveau vinden we aantal opmerkelijke discrepanties terug. In tegenstelling tot de andere partijen worden er op de VU-ID- en CVP-districtsraadlijsten wel minder lijststemmen uitgebracht dan op de gemeenteraadlijst. In het geval van VU-ID is dit niet zo verrassend aangezien de coryfee-factor de vergelijking hier duidelijk minder lijkt te vertekenen. Voor de CVP wordt de vergelijking wel degelijk doorkruist door de hoger vernoemde coryfee-factor. Dit maakt het des te opmerkelijker dat er voor deze partij gemiddeld meer voorkeur-

stemmen in de districten worden uitgebracht dan op de gemeenteraadsljst. Een en ander wijst erop dat deze partij er beter dan andere in geslaagd is om gekende – in tegenstelling tot bekende – kandidaten te rekruteren voor zijn districtsraadslijsten. Als tentatieve verklaring voor deze opmerkelijke vaststelling kunnen we aanvoeren dat deze partij mogelijk gemakkelijker toegang heeft tot het ‘verzuilde’ verenigingsleven.

Ook voor wat het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per stembiljet betreft, komen we tot vergelijkbare conclusies. Het gemiddeld aantal voorkeurstemmen dat uitgebracht wordt per stembiljet is zonder uitzondering hoger bij de gemeenteraadsverkiezingen. Maar ook deze bevindingen lijken in belangrijke mate te worden doorkruist door de hoger vernoemde coryfee-factor.

Afsluitend kunnen we dus stellen dat er op het eerste zicht weinig electorale aanwijzingen zijn dat de Antwerpenaars vooralsnog een grotere betrokkenheid vertonen bij hun district dan bij het grootstedelijk beleid. Maar wanneer we de districten afzonderlijk bekijken zien we toch een aantal duidelijke verschillen. De kleinere districten, in het bijzonder het kleinste en minst (dicht)bevolkte district Bezali, blijken op de onderzochte indicatoren meestal beduidend beter te scoren dan de mastodontdistricten Antwerpen en Deurne. Een en ander lijkt ook de Antwerpse beleidsmakers niet ontgaan te zijn, want er wordt recent veel energie gestopt in de stimulering van wijkwerkingen. Het is echter niet helemaal duidelijk hoe dit wijkoverleg zich in de toekomst zal verhouden tot de districtswerking.

***Summary : The elections for the districtcouncils in Antwerp and the connection between citizens and politicians***

*Together with the city council elections, the citizens of Antwerp elected on 8 October 2000 nine district councils. This new decentralised political level is primarily initiated to restore the confidence of the citizens in the city (and district) government(s). By analysing the results of the city and the district elections we try to find indications whether citizens feel closer to their new district governments or not. Apparently district elections resulted neither in a higher voter turn-out, nor in less blank votes. Nevertheless, there is a significant correlation of voter turn-out and blank votes with population (density) of the districts. And although the differences between the electoral results of the city elections and the district elections are not huge, a different political landscape comes more or less into existence in the several districts. Quite surprisingly the number of list votes is higher on the district elections than on the city elections, while we would have expected a higher number of preferential votes. Correcting for incumbents and famous candidates on the lists, our initial expectations hold much better. Generally spoken, we can conclude that the district elections do not give much proof of a closer connection between the citizens and the city government. Nevertheless we find some important differences between the districts.*